

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Νεοελληνική Γλώσσα

Β΄ Λυκείου

Τίτλος:

«Με ορισμό και διαίρεση»

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΜΠΙΛΛΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2014

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σεναρία και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας γλώσσας δευτεροβάθμιας: Δημήτρης Κουτσογιάννης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Με ορισμό και διαίρεση

Δημιουργός

Πολυξένη Μπίλλα

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

(Προτεινόμενη) Τάξη

Β΄ Λυκείου

Χρονολογία

Αύγουστος 2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

«Έκφραση-Έκθεση», Γενικό Λύκειο, Β΄ τεύχος, Ενότητα 3: Παρουσίαση - Κριτική, υποενότητα IV. Οργάνωση του λόγου. Ορισμός και διαίρεση μιας έννοιας, σ. 226-236.

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

2 διδακτικές ώρες

Χώρος

Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: εργαστήριο πληροφορικής

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Για την υλοποίηση του σεναρίου χρειάζεται να πληρούνται προϋποθέσεις που αφορούν την ύπαρξη της απαιτούμενης υλικοτεχνικής υποδομής αλλά και δεξιοτήτων τόσο από την πλευρά του εκπαιδευτικού όσο και των μαθητών. Πιο συγκεκριμένα, προβλέπεται να αξιοποιηθούν:

- Εργαστήριο Πληροφορικής
- Βιντεοπροβολέας ή διαδραστικός πίνακας
- Εξοικείωση του εκπαιδευτικού και των μαθητών με:
  - ✓ τη χρήση ανοιχτών ηλεκτρονικών μαθησιακών περιβαλλόντων, όπως τα ηλεκτρονικά λεξικά και τα σώματα κειμένων,
  - ✓ την αξιοποίηση ανοιχτών λογισμικών εννοιολογικής χαρτογράφησης,
  - ✓ τον ομαδοσυνεργατικό τρόπο διερεύνησης και οικοδόμησης της γνώσης.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

Το σενάριο αντλεί

Η διδακτική πρόταση ως προς το σκέλος της διερεύνησης του ορισμού επικοινωνεί με το σενάριο της Κ. Τρίμη-Κύρου «Το τηλεπαιχνίδι των ορισμών» (Τρίμη-Κύρου 2013).

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι μαθητές σε ομάδες εμπλέκονται σε διερεύνηση των δομικών συστατικών και των ειδών του ορισμού και της διαίρεσης εννοιών. Αξιοποιώντας τα «Σώματα κειμένων» αλλά και ηλεκτρονικά λεξικά της *Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα*, οδηγούνται επαγωγικά στην τυπολογία τους. Ως εφαρμογή, καλούνται να μελετήσουν ευρύτερο κείμενο και να αποτυπώσουν σε νοητικό χάρτη τον ορισμό ή τη διαίρεση, αντίστοιχα, της έννοιας που αυτό πραγματεύεται.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Η αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας σε κάθε περίπτωση εξαρτάται συχνά από τη νοηματοδότηση των εννοιών που τίθενται προς (δια)πραγμάτευση. Διαφορετική εννοιολογική σύλληψη σημαίνει διαφορετική πρόσληψη και ερμηνεία του κόσμου. Ωστόσο, η κοινή εμπειρία λειτουργεί ενίοτε όχι μόνο ως αναγκαία αλλά και ως επαρκής συνθήκη για τον σημασιολογικό προσδιορισμό μιας έννοιας. Αντίστοιχα, οι ατομικές προσλαμβάνουσες αντιμετωπίζονται ως επαρκή δεδομένα για την αναγνώριση των επιμέρους κατηγοριών/μορφών/ειδών ενός «όλου». Κάτι τέτοιο συνεπάγεται – σε κάποιες περιπτώσεις – παρανοήσεις που εκκινούν από αυτήν ακριβώς τη γενική και ασαφή πρόσληψη των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων και των μορφών μιας έννοιας.

Στη διδακτική πρόταση επιχειρείται η προσέγγιση του ορισμού και της διαίρεσης μιας έννοιας μέσω της αξιοποίησης της ομαδοκεντρικής διδασκαλίας ως μορφής σχολικού λόγου που εμπεριέχει τη διαμαθητική συνεργασία με στόχο την παραγωγή συμπεφωνημένης γνώσης. Οι μαθητές, αλληλεπιδρώντας με τα μέλη της ομάδας τους ως «μέρη/μέτοχοι στη διαδικασία μάθησης» (Kalantzis et al: 2), καλούνται να αποδομήσουν κείμενα, προκειμένου να οδηγηθούν επαγωγικά στα χαρακτηριστικά ενός σαφούς ορισμού και μιας σωστής διαίρεσης. Κατά αυτόν τον τρόπο, η γνώση δεν προσφέρεται έτοιμη από τον εκπαιδευτικό, αλλά ανακαλύπτεται από τους μαθητές στο πλαίσιο της ομάδας και ανακατασκευάζεται στο επίπεδο της ολομέλειας.

Στο στάδιο της εφαρμογής της γνώσης που αποκτήθηκε με αλληλεπίδραση τόσο σε επίπεδο ομάδας όσο και σε επίπεδο ολομέλειας, οι μαθητές επιχειρούν εικονική αποτύπωσή της σε νοητικό χάρτη. Πρόκειται για διδακτική τεχνική η οποία, μέσω της αναπαράστασης και της συσχέτισης των εννοιών που απεικονίζονται, έχει

ως σκοπό να ενισχύσει την ουσιαστική και εποικοδομητική μάθηση (Γουλή κ.ά. 2006: 3).

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Στη διδακτική πρόταση υιοθετείται μια γλωσσική και μεταγλωσσική εστίαση και δεν επιδιώκεται άμεσα η κατάκτηση γνώσεων για τον κόσμο, η ανάδειξη αξιών και προτύπων ή η καλλιέργεια πεποιθήσεων και στάσεων ζωής. Ωστόσο οι μαθητές:

- Εργαζόμενοι σε ομάδες, εμπλέκονται σε διαδικασίες αλληλεπίδρασης που καλλιεργούν τη συνεργατικότητα και τον διάλογο ως μέσα (δια)πραγμάτευσης ιδεών και επίτευξης στόχων.
- Προσδιορίζοντας την ύπαρξη μερών και την ένταξή τους σε έννοιες που με τη σειρά τους εντάσσονται σε άλλες ευρύτερες, κατανοούν το πλέγμα των αλληλεξαρτήσεων των εννοιών και κατ' επέκταση των στοιχείων του κόσμου των οποίων αυτές αποτελούν ερμηνεύματα.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να προσδιορίσουν τα δομικά συστατικά του ορισμού και της διαίρεσης εννοιών.
- Να γνωρίσουν τα διαφορετικά είδη ορισμών.
- Να επισημάνουν τις προϋποθέσεις ενός ακριβούς ορισμού και μιας σωστής διαίρεσης.

Γραμματισμοί

Αναμένεται οι μαθητές:

- Να εξοικειωθούν με την αξιοποίηση ανοιχτών ψηφιακών περιβαλλόντων, όπως τα ηλεκτρονικά λεξικά, για την έρευνα και συλλογή δεδομένων (νέοι γραμματισμοί).

- Να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ για την αποδόμηση του ορισμού και της διαίρεσης εννοιών και τον εντοπισμό των δομικών τους στοιχείων (νέοι γραμματισμοί).
- Να επισημάνουν τις διαφορές μεταξύ διάφορων ορισμών ή διαιρέσεων (κριτικός γραμματισμός).
- Να ασκηθούν στην αξιοποίηση των ΤΠΕ για την παραγωγή δικού τους οπτικοποιημένου λόγου (νέοι γραμματισμοί).
- Να επισημάνουν τις αλληλεξαρτήσεις των μερών και του όλου σε πολλαπλά επίπεδα (γλωσσικός γραμματισμός με επέκταση στον κοινωνικό γραμματισμό).

Διδακτικές πρακτικές

Οι δραστηριότητες που προτείνονται στη διδακτική πρόταση οργανώνονται σε τέσσερις φάσεις που αποτελούν εναλλαγή στρατηγικών οργάνωσης της τάξης με κέντρο την ομάδα. Κατά την πρώτη φάση, οι μαθητές, αναλαμβάνοντας τη συνεργατική παραγωγή έργου βάσει Φύλλου Εργασίας, εμπλέκονται σε διαδικασίες διατύπωσης υποθέσεων, επιχειρούν να υποστηρίξουν ή να ανασκευάσουν απόψεις και αλληλεπιδρούν με τα διαφορετικά επίπεδα σκέψης των μελών της ομάδας, γεγονός που, κατά τον Piaget, διευκολύνει τη γνωστική ανάπτυξη (Καλδή 2010: 72). Ύστερα από την ολοκλήρωση της εργασίας τους, ανακοινώνουν τα αποτελέσματα στην ευρύτερη ομάδα, αυτήν της ολομέλειας. Ενημερώνουν τις ομάδες που είχαν εργαστεί με διαφορετική στοχοθεσία και λαμβάνουν άμεση ανατροφοδότηση από τον εκπαιδευτικό (δεύτερη φάση). Κατά την επόμενη (τρίτη) φάση, επανέρχονται στο σχήμα της αρχικής ομάδας, προκειμένου να αξιοποιήσουν στοιχεία μεταγλώσσας που αποκόμισαν στο πλαίσιο της ολομέλειας και να κάνουν εφαρμογή της νέας γνώσης. Κοινοποιούν εκ νέου τα αποτελέσματα της δουλειάς τους και μετέχουν στην εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων και την τελική αξιολόγηση των δραστηριοτήτων και των διαδικασιών που υλοποιήθηκαν (τέταρτη φάση).

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Η φράση «Ξέρω τι σημαίνει, αλλά δεν μπορώ να το πω ακριβώς» λέγεται συχνά από τους μαθητές ως απάντηση στην προτροπή του εκπαιδευτικού να προσδιορίσουν με ακρίβεια το περιεχόμενο των εννοιών στις οποίες αναφέρονται. Από την άλλη, η εκμάθηση ορισμών ακολουθεί μια διαδικασία στείρας αποστήθισης βραχύβιας διάρκειας που αποσκοπεί στην ανταπόκριση σε εξεταστικού τύπου απαιτήσεις. Η σημασιολογική, ωστόσο, προσέγγιση εννοιών μέσω της ένταξής τους σε έννοιες-γέννη, ο προσδιορισμός των ειδοποιών διαφορών τους από άλλες και η επισήμανση κριτηρίων στη διάκριση επιμέρους ειδών τους αποτελούν σημαντικά στοιχεία σε μια συστημικού τύπου πρόσληψη της γλώσσας αλλά και του κόσμου.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η διδακτική πρόταση συνδέεται με την τρίτη ενότητα του σχολικού εγχειριδίου «Έκφραση-Έκθεση» της Β΄ Λυκείου και συγκεκριμένα με την υποενότητα «IV. Οργάνωση του λόγου. Ορισμός και διαίρεση μιας έννοιας», σ. 226-236. Αξιοποιεί ως υλικό διερεύνησης κείμενα από το «Σώμα Κειμένων των Διδακτικών Βιβλίων» που απόκειται στην [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#), τα οποία σχετίζονται με ποικίλα γνωστικά αντικείμενα. Η προστιθέμενη αξία του, συνεπώς, αφορά στην κατανόηση των δομικών συστατικών του ορισμού και της διαίρεσης εννοιών που απαντούν ως ειδικοί ή γενικοί όροι σε διαφορετικά γνωστικά πεδία με τα οποία έρχονται σε επαφή οι μαθητές στο σχολείο.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Οι ΤΠΕ αξιοποιούνται στη διδακτική πρόταση ως μέσα πρακτικής γραμματισμού. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές:

- ✓ Αξιοποιούν τις δυνατότητες του επεξεργαστή κειμένου, για να αποδομήσουν τον ορισμό και τη διαίρεση εννοιών και να παραγάγουν δικό τους λόγο σε συνεργατικό πλαίσιο.
- ✓ Έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικά λεξικά και σώματα αυθεντικών κειμένων.
- ✓ Χρησιμοποιούν ανοιχτού χαρακτήρα λογισμικό δημιουργίας νοητικών χαρτών ως μέσων οπτικοποίησης της γνώσης. Με βασικά συστατικά τους κόμβους, που αναπαριστούν έννοιες, και τους συνδέσμους, που αναπαριστούν σχέσεις μεταξύ των εννοιών, ο νοητικός χάρτης συνιστά εδώ:
  - γνωστικό εργαλείο για την οικοδόμηση της γνώσης,
  - μέσο ανταλλαγής ιδεών (ως συλλογική κατασκευή),
  - εργαλείο αξιολόγησης των μαθητών και της αποτελεσματικότητας της διδακτικής πρότασης.

Για την εννοιολογική χαρτογράφηση, βλ. ενδεικτικά Χατζηαχιλλέως χ.χ. και Σοφός & Λιάπη 2009.

Κείμενα

«Σώματα Κειμένων: Διδακτικά Βιβλία του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου», *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*

Αρχαία Ιστορία Α΄ Γυμνασίου:

- [«Αμφικτιονίες»](#)
- [«Κατηγορίες προβλημάτων»](#)

Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου:

- [«Αναφορικές προτάσεις»](#)

Εκφραση-Εκθεση Β΄ Γενικού Λυκείου:

- [«\(Ν. Κουλουγιώτης – Γ. Μιχαλακόπουλος, Φιλοσοφικές και Κοινωνικές Αρχές της Εκπαιδευσεως\)»](#)
- [«\(Ε. Παπανούτσου, Η κρίση του πολιτισμού μας, Μαλακοί και σκληροί χαρακτήρες, εκδ. Φιλιπότη, Αθήνα, 1979, σ. 231\)»](#)

- [«Οι Αναφορικές προτάσεις»](#)

Γλωσσικές Ασκήσεις Γενικού Λυκείου:

- [«Το πρόβλημα της ψυχαγωγίας»](#)

Φυσική Γ' Λυκείου Γενικής Παιδείας:

- [«Ελεύθερο ανάγνωσμα. “Κατά βάθος τα πάντα είναι ζήτημα φωτός”...»](#)
- [«Οπτικός ενεργά σώματα. Στροφή του επιπέδου πόλωσης του φωτός»](#)
- [«4.1 Είδη λαμπτήρων»](#)

Βιολογία Γ' Λυκείου Γενικής Παιδείας:

- [«1.3. Μηχανισμοί άμυνας του ανθρώπινου οργανισμού – Βασικές αρχές ανοσίας»](#)

Ανάπτυξη Εφαρμογών σε Προγραμματιστικό περιβάλλον Γ' Λυκείου Τεχνολογικής

Κατεύθυνσης:

- [«1.5 Κατηγορίες προβλημάτων»](#)

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Πριν από την εφαρμογή, ο εκπαιδευτικός είναι σημαντικό να έχει προβεί σε κάποιες ενέργειες, προκειμένου να διασφαλίσει την απρόσκοπτη υλοποίησή της. Πιο συγκεκριμένα, χρειάζεται να έχει εξασφαλίσει τη διαθεσιμότητα του Εργαστηρίου Πληροφορικής και να έχει ελέγξει τη σύνδεση όλων των σταθμών εργασίας στο διαδίκτυο. Στη συνέχεια, χρειάζεται να έχει αποθηκεύσει τα Φύλλα Εργασίας των ομάδων στην επιφάνεια εργασίας των υπολογιστών στους οποίους αυτές θα δουλέψουν. Μπορεί να αποφύγει την επανάληψη της διαδικασίας, αν τα αποθηκεύσει στον κοινόχρηστο φάκελο ενός από αυτούς, με την προϋπόθεση ότι είναι ενεργοποιημένη η λειτουργία που τον καθιστά ορατό από τους υπόλοιπους. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να έχει προεπιλέξει το λογισμικό εννοιολογικής χαρτογράφησης με το οποίο οι μαθητές θα δημιουργήσουν τους νοητικούς χάρτες τους και να έχει εξοικειωθεί με τη χρήση του, ώστε να είναι σε θέση να επιλύσει απορίες των μαθητών και να τους καθοδηγήσει αποτελεσματικά στην εργασία τους. Αν δεν

επιλέξει λογισμικό για on line εργασία, χρειάζεται να το έχει εγκαταστήσει στην επιφάνεια εργασίας των υπολογιστών στους οποίους θα δουλέψουν οι μαθητές.

Διδακτικό δίωρο [Εργαστήριο Πληροφορικής]

Οι δραστηριότητες οργανώνονται σε τέσσερις φάσεις και υλοποιούνται από έξι ομάδες που εργάζονται ανά τρεις στο ίδιο φύλλο εργασίας. Κατά αυτόν τον τρόπο, προσεγγίζονται περισσότερα θέματα στον ίδιο χρόνο, ενώ είναι δυνατή η προσέγγισή τους από τη διαφορετική οπτική που συνεπάγεται η διαφορετική δυναμική κάθε ομάδας. Ο τρόπος σύνθεσης των ομάδων είναι στην ευχέρεια του εκπαιδευτικού (βλ. ενδεικτικά Ματσαγούρας 2008: 89-91· Παυλίδου 2013: 29-33).

1η Φάση

Αφού οι μαθητές προσέλθουν στο Εργαστήριο Πληροφορικής και πάρουν τις θέσεις τους ανά ομάδες μπροστά από τους σταθμούς εργασίας, ο εκπαιδευτικός τους ενημερώνει για το περιεχόμενο και τη στοχοθεσία των δραστηριοτήτων που θα υλοποιήσουν. Στη συνέχεια, τους καλεί να ενεργοποιήσουν τους υπολογιστές και να ανοίξουν το Φύλλο Εργασίας της ομάδας τους από την τοποθεσία που θα τους υποδείξει. Ακολουθώντας τις κατευθύνσεις του Φύλλου Εργασίας τους, οι [Ομάδες Α, Γ, Ε](#) επικεντρώνονται στην αποδόμηση κειμένων που εμπεριέχουν ορισμό εννοιών. Πιο συγκεκριμένα και αφού διερευνήσουν την έννοια του ορισμού στα ηλεκτρονικά λεξικά της [Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#), μελετούν σύντομα κείμενα που περιλαμβάνονται σε σχολικά εγχειρίδια, αξιοποιώντας το Σώμα Κειμένων των «Διδακτικών Βιβλίων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου» που απόκειται στην *Πύλη*. Στη συνέχεια, καλούνται να επισημάνουν τους ορισμούς που δίνονται σε αυτά και να εντοπίσουν με το εργαλείο χρωματικής επισήμανσης του κειμενογράφου τα μέρη τους, σύμφωνα με το περιεχόμενο του όρου «ορισμός» που είχαν αποδελτιώσει από το λεξικό: «πρόταση ή περίοδος στην οποία περιγράφονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά μιας λέξης ή γενικά μιας έννοιας»· να εντοπίσουν δηλαδή την έννοια

που ορίζεται κάθε φορά, καθώς και τα χαρακτηριστικά της. Καλούνται, επίσης, να επισημάνουν την ύπαρξη ενός επιπλέον όρου, ευρύτερου από αυτόν στον οποίο αφορά ο ορισμός. Ας σημειωθεί εδώ ότι δε γίνεται χρήση της μεταγλώσσας (οριστέα έννοια, γένος κτλ.), καθώς θεωρείται ότι οι μαθητές δεν την γνωρίζουν και θα παρουσιαστεί από τον εκπαιδευτικό στην επόμενη φάση. Επιπλέον, συγκρίνουν ορισμούς με βάση την έκταση και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζουν την έννοια που ερμηνεύουν και κάνοντας αναζήτηση λέξης στο «Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων», επισημαίνουν την ιδιαιτερότητά του (ύπαρξη υπερδεσμών που παραπέμπουν στην ερμηνεία επιμέρους όρων που περιλαμβάνονται στο λήμμα). Με αντίστοιχο τρόπο και υλικό εργάζονται και οι [Ομάδες Β, Δ, ΣΤ](#), οι οποίες επικεντρώνονται στη διερεύνηση της διαίρεσης εννοιών.

2η Φάση

Αφού οι ομάδες ολοκληρώσουν την εργασία τους (διαθέσιμος χρόνος 20'), «ανοίγουν» σε επίπεδο ολομέλειας πλέον. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από μία από τις ομάδες που ασχολήθηκαν με τον ορισμό να παρουσιάσει προφορικά τα συμπεράσματα της διερεύνησης, ενώ εκείνος προβάλλει σε κεντρική οθόνη το υλικό εργασίας τους, ώστε να έχουν εποπτεία του και οι ομάδες που ασχολήθηκαν με τη διαίρεση εννοιών. Οι άλλες δύο ομάδες που διερεύνησαν ορισμούς παρεμβαίνουν για να επιβεβαιώσουν, προσθέσουν ή διορθώσουν. Ο εκπαιδευτικός δίνει με κάθε ευκαιρία τα στοιχεία της μεταγλώσσας: οριστέα έννοια, γένος, ειδοποιός διαφορά, σύντομος/εκτεταμένος, πρωτοβάθμιος ορισμός. Μπορεί, επίσης, να εξηγήσει τη διαφορά αναλυτικού – συνθετικού ορισμού και να καλέσει τους μαθητές να εντοπίσουν ένα παράδειγμα από κάθε είδος. Με την ίδια διαδικασία και με βάση τα συμπεράσματα των ομάδων που ασχολήθηκαν με τη διαίρεση εννοιών μπορεί να αναφερθεί σε όρους όπως: διαιρετέα έννοια, διαιρετική βάση, μέλη της διαίρεσης...

3η Φάση

Οι μαθητές επανέρχονται στην αρχική ομάδα τους και συνεχίζουν με τη δραστηριότητα που περιλαμβάνεται στην οικεία φάση του Φύλλου Εργασίας τους. Πιο συγκεκριμένα, οι Ομάδες Α, Γ, Ε μελετούν κείμενο από το σώμα κειμένων των διδακτικών εγχειριδίων της *Πύλης* και καλούνται, αφού ορίσουν την έννοια, να οπτικοποιήσουν τα δομικά μέρη του ορισμού τους με αξιοποίηση της μεταγλώσσας πλέον. Στη φάση αυτή χρησιμοποιούν λογισμικό εννοιολογικής χαρτογράφησης και δημιουργούν τον νοητικό χάρτη της έννοιας. Αντίστοιχη είναι η αποστολή της ομάδας που ασχολείται με τη διαίρεση.

Στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να δώσει τις απαραίτητες οδηγίες για τη χρήση του λογισμικού και να παρεμβαίνει όπου χρειάζεται για την αποτελεσματική αξιοποίηση των δυνατοτήτων που αυτό παρέχει. Προτρέπει τους μαθητές να τις διερευνήσουν και να επιστρατεύσουν τη δημιουργικότητα και τις αισθητικές τους προτιμήσεις, αλλά και να ολοκληρώσουν την εργασία τους στον προβλεπόμενο χρόνο (20').

4η Φάση

Κατά την τελευταία φάση γίνεται η παρουσίαση των νοητικών χαρτών σε επίπεδο ολομέλειας. Αξιολογούνται τόσο από τους μαθητές των ομάδων που δούλεψαν με βάση το ίδιο Φύλλο Εργασίας όσο και από τον εκπαιδευτικό. Αποτελούν κατά αυτόν τον τρόπο μέσο αποτίμησης όχι μόνο της διερευνητικής δραστηριότητας των μαθητών αλλά και της αποτελεσματικότητας της διδακτικής πρότασης. Στο τέλος οι ίδιοι οι μαθητές καταθέτουν την εμπειρία τους: τι γνώρισαν, τι έμαθαν, τι αποκόμισαν από τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΜΑΔΕΣ Α, Γ, Ε

1η Φάση

Θα μελετήσετε σύντομα κείμενα, που περιλαμβάνονται σε σχολικά εγχειρίδια, με στόχο να εντοπίσετε ορισμούς εννοιών και να επισημάνετε τα συστατικά τους μέρη. Στη συνέχεια, και αφού συγκρίνετε τους ορισμούς μεταξύ τους, θα επιχειρήσετε να οδηγηθείτε σε μια τυπολογία των ορισμών. Έχετε στη διάθεσή σας 20'. Ύστερα από την ολοκλήρωση της εργασίας, τα αποτελέσματα της διερεύνησής σας θα συζητηθούν στην ολομέλεια.

Καταρχάς, όμως, τι είναι ο «ορισμός»; Επισκεφθείτε την [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#) και αναζητήστε στα λεξικά τη σημασία της λέξης ως λεξικογραφικού όρου. Τι περιλαμβάνει ένας ορισμός;

.....

Ακολουθήστε τώρα τους υπερδεσμούς που σας οδηγούν σε κείμενα των σχολικών εγχειριδίων τα οποία περιλαμβάνονται στα «Σώματα κειμένων» της Πύλης. Προσπαθήστε σε αυτά να εντοπίσετε τα χωρία στα οποία θεωρείτε ότι εμπεριέχεται ορισμός και να διακρίνετε σε αυτόν τα συστατικά που επισημάνετε παραπάνω. Μπορείτε να μεταφέρετε με αντιγραφή - επικόλληση τα χωρία στο Φύλλο Εργασίας και με το εργαλείο της χρωματικής επισήμανσης του κειμενογράφου να επισημάνετε τα συστατικά του κάθε ορισμού.

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/pi/content.html?t=3,1526&h

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/pi/content.html?t=3,372&h=79471
http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/pi/content.html?t=3,371&h=67805&l

.....

.....

.....

Στα χαρακτηριστικά της έννοιας περιλαμβάνεται και ένας όρος προσδιοριστικός αυτού που αποσαφηνίζεται. Υπογραμμίστε τον. Ποια σχέση έχει ο όρος αυτός με εκείνον στον οποίο αφορά ο εκάστοτε ορισμός;

.....

Μπορείτε τώρα να προχωρήσετε σε σύγκριση ορισμών με κριτήρια την έκταση και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζουν την έννοια που ερμηνεύουν. Αναζητήστε τον ορισμό της «κοινωνικοποίησης», όπως δίνεται:

- α) στο «Λεξικό Τριανταφυλλίδη» στην [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#), σύμφωνα με την Ψυχολογία.
- β) σε κειμενικό απόσπασμα που περιλαμβάνεται στο σχολικό βιβλίο «[Εκφραση-Έκθεση](#)», β' τεύχος και παρατίθεται στα «Σώματα κειμένων» της [Πύλης](#).

Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας σε σχέση με τα παραπάνω κριτήρια:

.....

Ανατρέξτε στο ηλεκτρονικό «Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων» που είναι αναρτημένο στην [Πύλη](#), είτε μέσω των «Εργαλείων» της «Νέας Ελληνικής» είτε επιλέγοντας το σχετικό εικονίδιο από τα περιεχόμενα της αριστερής στήλης. Αφού κάνετε

αναζήτηση της λέξης «παραγωγή», να δείτε ολόκληρο τον ορισμό μέσω της επιλογής «εμφάνιση λήμματος». Ποια διαφορά παρουσιάζει σε σχέση με τα άλλα κείμενα που μελετήσατε;

.....

2η Φάση

Θα παρουσιάσετε τα αποτελέσματα της διερεύνησής σας στην ολομέλεια, με στόχο την άμεση ανατροφοδότηση της δουλειάς σας από τους συμμαθητές σας αλλά και τον εκπαιδευτικό.

3η Φάση

Αφού μελετήσετε το κείμενο «[Το πρόβλημα της ψυχαγωγίας](#)», να δώσετε έναν ορισμό της έννοιας «Ψυχαγωγία».

.....
.....
.....
.....

Στη συνέχεια και αφού προσδιορίσετε τα δομικά συστατικά του ορισμού σας, σύμφωνα με όσα συζητήσαμε στην ολομέλεια, να οπτικοποιήσετε τον ορισμό σας, δημιουργώντας τον νοητικό του χάρτη με λογισμικό εννοιολογικής χαρτογράφησης. Μπορείτε να μεταφέρετε τον χάρτη σε μια διαφάνεια παρουσίασης, ώστε να τον παρουσιάσετε στην ολομέλεια. Έχετε στη διάθεσή σας 20'.

4η Φάση

Θα παρουσιάσετε τον νοητικό χάρτη που δημιουργήσατε στην ολομέλεια, με στόχο την άμεση ανατροφοδότηση της δουλειάς σας από τους συμμαθητές σας αλλά και τον εκπαιδευτικό.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΜΑΔΕΣ Β, Δ, ΣΤ

1η Φάση

Θα μελετήσετε σύντομα κείμενα, που περιλαμβάνονται σε σχολικά εγχειρίδια, με στόχο να διερευνήσετε την έννοια της διαίρεσης όρων. Στη συνέχεια, θα επιχειρήσετε να προσδιορίσετε τις προϋποθέσεις μιας σωστής διαίρεσης. Έχετε στη διάθεσή σας 20'. Ύστερα από την ολοκλήρωση της εργασίας, τα αποτελέσματα της διερεύνησής σας θα συζητηθούν στην ολομέλεια.

Καταρχάς, όμως, τι είναι «διαίρεση»; Επισκεφθείτε την [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#) και αναζητήστε στα λεξικά την κοινή σημασία της λέξης. Με βάση τα σύντομα παραδείγματα που δίνονται, τι περιλαμβάνει μια διαίρεση;

.....

Ακολουθήστε τώρα τους υπερδεσμούς που σας οδηγούν σε κείμενα των σχολικών εγχειριδίων τα οποία περιλαμβάνονται στα «Σώματα κειμένων» της Πύλης. Προσπαθήστε σε αυτά να εντοπίσετε τα χωρία στα οποία θεωρείτε ότι εμπεριέχεται διαίρεση και να διακρίνετε σε αυτήν τα συστατικά που επισημάνετε παραπάνω. Μπορείτε να μεταφέρετε με αντιγραφή - επικόλληση τα χωρία στο Φύλλο Εργασίας και με το εργαλείο της χρωματικής επισήμανσης του κειμενογράφου να επισημάνετε τα συστατικά της κάθε διαίρεσης.

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/pi/content.html?t=3,473&h=111166&l

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/pi/content.html?t=3,5997&h=75487&l
http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/pi/content.html?t=3,5381&h=39540&l

.....
.....
.....
Κάθε διαίρεση έννοιας σε είδη γίνεται με βάση κάποιο κριτήριο. Ποιο είναι αυτό στα παραπάνω παραδείγματα;

.....
Μπορείτε τώρα να προχωρήσετε σε σύγκριση διαιρέσεων με κριτήρια την έκταση και το περιεχόμενό τους, βάσει των παρακάτω παραδειγμάτων που αφορούν τη διαίρεση των αναφορικών προτάσεων:

<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C107/358/2414,9254/>
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSB105/438/2913,11441/>

Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας σε σχέση με τα παραπάνω κριτήρια:

.....
Ανατρέξτε στο ηλεκτρονικό «Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων» που είναι αναρτημένο στην [Πύλη](#), είτε μέσω των «Εργαλείων» της «Νέας Ελληνικής» είτε επιλέγοντας το σχετικό εικονίδιο από τα περιεχόμενα της αριστερής στήλης. Αφού κάνετε αναζήτηση της λέξης «διάλεκτος», να δείτε ολόκληρο το κείμενο «γεωγραφική

ποικιλία/διάλεκτος». Ποια διαφορά παρουσιάζει σε σχέση με τα άλλα κείμενα που μελετήσατε;

2η Φάση

Θα παρουσιάσετε τα αποτελέσματα της διερεύνησής σας στην ολομέλεια, με στόχο την άμεση ανατροφοδότηση της δουλειάς σας από τους συμμαθητές σας αλλά και τον εκπαιδευτικό.

3η Φάση

Αφού μελετήσετε το κείμενο «[Κατηγορίες προβλημάτων](#)», να προσδιορίσετε καταρχάς τις διαιρέσεις που επιχειρούνται, καθώς και τα δομικά συστατικά τους, σύμφωνα με όσα συζητήσαμε στην ολομέλεια. Στη συνέχεια, να τις οπτικοποιήσετε, δημιουργώντας τον νοητικό τους χάρτη με λογισμικό εννοιολογικής χαρτογράφησης. Μπορείτε να μεταφέρετε τον χάρτη σε μια διαφάνεια παρουσίασης, ώστε να τον παρουσιάσετε στην ολομέλεια. Έχετε στη διάθεσή σας 20'.

4η Φάση

Θα παρουσιάσετε τον νοητικό χάρτη που δημιουργήσατε στην ολομέλεια, με στόχο την άμεση ανατροφοδότηση της δουλειάς σας από τους συμμαθητές σας αλλά και τον εκπαιδευτικό.

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Η διδακτική ενότητα με την οποία ασχολείται η διδακτική πρόταση προσφέρεται για άσκηση μέσω παιχνιδιού, όπως προτείνεται και στο σενάριο «Το τηλεπαιχνίδι των ορισμών» (Τρίμη-Κύρου 2013). Εκτός από το παιχνίδι του καλύτερου ορισμού που παρουσιάζεται εκεί, οι μαθητές μπορούν να προσδιορίσουν το γένος και την ειδοποιό διαφορά και να ζητήσουν από τους μαθητές να βρουν την οριστέα έννοια. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει ατελείς ή ασυνεχείς διαιρέσεις σε ένα παιχνίδι της μορφής «Βρες το λάθος».

Σε επίπεδο... «εξεταστικού (!) γραμματισμού», ο εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει για εξάσκηση παραγράφους αναπτυγμένες με ορισμό και διαίρεση ή να ζητήσει από τους μαθητές να συνθέσουν τέτοιες παραγράφους ή και ευρύτερα κείμενα, προσδιορίζοντας την επικοινωνιακή περίσταση.

Πολύ χρήσιμη θα ήταν και η συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς. Λαμβάνοντας υπόψη τις δικές τους επισημάνσεις στον τρόπο που οι μαθητές προσδιορίζουν έννοιες, ο εκπαιδευτικός μπορεί να προσαρμόσει τη διδακτική πρόταση σε συγκεκριμένες ανάγκες. Μπορεί, επίσης, να ζητήσει από εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων ορισμούς εννοιών που χρησιμοποιούν στο αντικείμενό τους, προκειμένου να τους αξιοποιήσει ως κειμενικό υλικό. Η ιδέα της συνδιδασκαλίας θα μπορούσε να βρει εδώ μια εφαρμογή.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η διδακτική πρόταση σχεδιάστηκε, ώστε να αναγνωρίζονται σε αυτή στοιχεία, όπως ότι:

- ❖ Είναι ευσύνοπτη με διακριτές φάσεις που επιδέχονται επέκταση.
- ❖ Υιοθετεί την έννοια της «σκαλωσιάς» (Παυλίδου 2013: 10) τόσο σε μακρο-επίπεδο – μέσω του καθορισμού του περιεχομένου και της σειράς των

διδασκτικών συμβάντων – όσο και σε μικρο-επίπεδο, ειδικά κατά τη φάση της δημιουργίας του νοητικού χάρτη.

❖ Αξιοποιεί αυθεντικά κείμενα από τη σχολική καθημερινότητα των μαθητών.

Σαφώς, δεν εξαντλεί τα υπό διερεύνηση ζητήματα. Άλλωστε, ορισμοί και διαιρέσεις εννοιών διατρέχουν το περιεχόμενο όλων των διδασκτικών αντικειμένων και η προσέγγισή τους δεν μπορεί να περιοριστεί σε μια εφάπαξ διερεύνηση.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γουλή, Ε., Γόγουλου, Α. & Μ. Γρηγοριάδου. 2006. «Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην Εκπαιδευτική Διαδικασία του μαθήματος της Πληροφορικής: Μια Πιλοτική Διερεύνηση», *Θέματα στην Εκπαίδευση. Ειδικό Αφιέρωμα: Σύγχρονη έρευνα στη Διδακτική της Πληροφορικής*, τόμ. 7, τεύχ. 3. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 351-377. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://hermes.di.uoa.gr/gouli/gouli/ggg-themata.pdf> [23.08.2014]

Kalantzis, M., Core, B. & E. Arvanitis. 2011. «Ο Εκπαιδευτικός ως Σχεδιαστής: Η Παιδαγωγική στην Εποχή των Νέων Ψηφιακών Μέσων», *Πρακτικά ΙΓ' Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας: Αναλυτικά Προγράμματα και Σχολικά Εγχειρίδια: Ελληνική Πραγματικότητα και Διεθνής Εμπειρία*, Γιάννενα, 20-22 Νοεμβρίου 2009, σ. 27-58. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://neamathisi.com/uploads/LBDpaidagogikETAIREIA8march.pdf> [23.08.2014]

Καλδή, Σ. 2010. Στρατηγική ομαδοκεντρικής διδασκαλίας: Βασικές αρχές και χαρακτηριστικά. Στο Μ. Ζουμπουλάκη (επιμ.) *Επιστημονικά Ανάλεκτα: επετειακός τόμος για τα 20 χρόνια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σ. 69-84.

Ματσαγγούρας, Η. 2008. *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση. Για το καθημερινό μάθημα και τα προγράμματα του ολοήμερου σχολείου, τα*

περιβαλλοντικά, τα πολιτιστικά και τα ευρωπαϊκής συνεργασίας. Αθήνα: Γρηγόρης.

Σοφός, Α. & Β. Λιάπη. 2009. «Η εννοιολογική χαρτογράφηση σε Ηλεκτρονικά Περιβάλλοντα: Μια Εναλλακτική Στρατηγική Μάθησης», *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, τεύχ. 4, σ. 59-76. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

http://www.rhodes.aegean.gr/ptde/revmata/issue4/sofos_liapi.pdf [23.08.2014]

Τρίμη-Κύρου, Κ. 2013. *Το τηλεπαιχνίδι των ορισμών*. Διδακτικό σενάριο για τη Νεοελληνική Γλώσσα (Β' & Γ' Γυμνασίου) στο πλαίσιο της Πράξης «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση». Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Χατζηαχιλλέως, Σ. χ.χ. *Χαρτογράφηση εννοιών και εννοιολογικοί χάρτες*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.ncu.org.cy/induction/files/booklet_chapter5Stella.pdf [23.08.2014]